

зв'язки контрабандистів»; «Нейтралізація протидії розслідуванню контрабанди наркотичних засобів». Див.: *Контрабанда. Контрабанда безгоспна. Контрабанда фальсифікованих лікарських засобів.*

Лит.: Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / за ред. В. Ю. Шепітька. Х., 2010; Наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори / уклад.: В. Ю. Шепітько та ін. Х., 2016.

В. Ю. Шепітько, А. М. Полях.

КОНТРАБАНДА ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ – різновид контрабанди, який полягає у переміщенні зазначених засобів і речовин через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням їх від митного контролю (ст. 305 КК України). При цьому фальсифікований лікарський засіб – це лікарський засіб, який умисно промаркований неідентично (невідповідно) відомостям (одній або декільком з них) про лікарський засіб із відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України, а так само лікарський засіб, умисно підроблений у ін. спосіб, і не відповідає відомостям (одній або декільком з них), у т. ч. складу, про лікарський засіб із відповідною назвою, що внесені до Державного реєстру лікарських засобів України. Інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування таких злочинів є криміналістична характеристика цього різновиду контрабанди, структурними елементами якої висту-

пають: а) предмет злочинного посягання; б) спосіб учинення злочину; в) типові сліди; г) обстановка вчинення К. ф. л. з.; г) особа злочинця.

Предметом злочинного посягання К. ф. л. з. виступають фальсифіковані лікарські засоби. За визначенням ВООЗ фальсифікованим (контрафактним) лікарським засобом є продукт з етикеткою, що не відповідає дійсному вмісту препарату та (або) виробнику чи походження якого свідомо приховано. У ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби» надано визначення фальсифікованого лікарського засобу. Виокремлюють кілька осн. типів підробок, а саме: 1) препарат, в якому взагалі немає активної речовини; 2) препарат, в якому наявні всі речовини, але невідомо, за яких умов і технологій їх отримано; 3) препарат, в якому дорожчу речовину змінено на аналогічну, але дешевшу. Найчастіше підробляють препарати, які мають щоденний попит та рекламуються по телебаченню та радіо, до таких належать знеболювальні, антибіотики, психотропні речовини.

Осн. джерелами надходження на фармацевтичний ринок України таких лікарських засобів є: контрабандне постачання виробниками та реалізаторами лікарських засобів з-за кордону під виглядом ін. товарів; перепакування прострочених лікарських засобів з метою подальшої реалізації; випуск на невстановлених підприємствах фальсифікованих лікарських засобів з використанням високотехнологічного обладнання із залученням кваліфікованих фахівців. Із метою посилення державного контролю за якістю лікарських засобів і боротьби з виробництвом та розповсюдженням

фальсифікованих препаратів на території України, наказом Держлікінспекції МОЗ створено постійно діючу робочу групу по відстеженню шляхів розповсюдження фальсифікованих лікарських засобів, субстанцій, ввезених на територію України, руху використаного та списаного технологічного обладнання, що може бути використане для виробництва фальсифікованих лікарських засобів.

Способами вчинення К. ф. л. з. найчастіше виступають: а) переміщення фальсифікованих лікарських засобів поза митним контролем; б) переміщення фальсифікованих лікарських засобів шляхом приховування від митного контролю. Переміщення фальсифікованих лікарських засобів поза митним контролем охоплює різноманітні дії контрабандиста з переміщення таких лікарських препаратів поза визначеними митними органами України місцями (митниць, митних постів) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. Найчастіше здійснюється таке переміщення шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. Значно менше на практиці трапляються випадки переміщення контрабанди шляхом обходу місць митного контролю пішоходами. Способи вчинення К. ф. л. з. шляхом приховування від митного контролю трапляються на практиці найчастіше. Приховування від митного контролю фальсифікованих лікарських засобів являє собою будь-який спосіб утаювання, що ускладнює їх виявлення.

Споживачі цих ліків скаржаться на те, що препарати просто не діють. Рівень виробництва і виконання фальси-

фікату свідчить про те, що фальсифіковані лікарські засоби виробляють переважно на потужних підприємствах, які займаються оптовою торгівлею. У цих підприємств є можливість замаскувати і продати фальсифікат аптекам, видаючи його за якісний товар, і отримати прихований від держави прибуток, а всю відповідальність за його реалізацію перекласти на аптеки. Аптечний сектор (на відміну від виробничого й оптового) є неприхованим, що необхідно враховувати під час боротьби з фальсифікатом. Весь фальсифікат проходить через співробітників аптечних установ, тому подальший його шлях від аптеки до споживача повністю залежить від сумлінності цих співробітників (йдеться не тільки про комерційні аптеки, а й про аптеки лікувально-профілактичних установ). Аналіз практики діяльності аптечних установ щодо фальсифікату дозволяє поділити їх на три групи. Перші купують фальсифікат умисно, для того щоб продати під виглядом оригінальних ліків, тому на повідомлення про вилучення з обігу і знищення таких ліків належно не реагують. Другі купують фальсифікат ненавмисно і, будучи введеними в оману оптовиками, дізнавшись про фальсифіковані ліки, повертають їх постачальникові. Треті – ті, які купили фальсифікат випадково і, дізнавшись, що ліки фальсифіковані, знищують їх. Фальсифікованим є той лікарський препарат, який визнано таким після ретельної перевірки центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Типові сліди обумовлені способами вчинення таких злочинів. Переміщення К. ф. л. з. поза митним контролем

передбачає наявність різних матеріальних слідів ТЗ. При використанні тайників та ін. засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення контрабанди, набувають значення такі сліди: а) дефекти швів, сполучених частин покриття підлоги кузова (фургона) автомобіля, металевої та пластмасової апаратури різних вузлів; б) ТЗ; в) сліди на поверхні попільничок; г) сліди свердління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації; г) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах ТЗ. Серед осн. ознак, за якими можна відрізнити фальсифіковані лікарські засоби, є: сліди на упаковці (зміна звичайної упаковки або різниця в упаковках одного й того ж препарату), зміна звичайних ознак (якщо препарат має специфічні смак, запах або колір), ціна (нижче, ніж завжди). Потребує особливої уваги також зовнішній вигляд упаковок лікарських препаратів, яка має повністю відповідати вимогам аналітичної нормативної документації. Необхідно звернути увагу на інформацію про термін придатності, умови зберігання, спосіб застосування на доступній мові, достовірність змісту, орфографічні помилки та розмір тексту. Слідчому потрібно з'ясувати джерело походження таких засобів, яким способом вони потрапили через митний кордон, де вони реалізовувалися, в яких аптечних закладах або їх структурних підрозділах, через мережу інтернет-послуг тощо.

Значна кількість фальсифікованих лікарських засобів потрапляють до України контрабандним шляхом із-за кордону. За таких умов забезпечення дієвої боротьби з поширенням фальси-

фікатів потребує постійної взаємодії Державної служби України з лікарських засобів з правоохоронними органами та ін. органами виконавчої влади. Одним із чинників поширення фальшивих медикаментів є доступність сучасного устаткування, зокрема поліграфічного, що дозволяє випускати підробки настільки високої якості, що зовні відрізнити фальсифікат від справжнього лікарського засобу практично неможливо. Фірми-виробники, розуміючи усю важливість боротьби з фальсифікатами, вживають різних запобіжних заходів: змінюють упаковку через певний проміжок виробництва, доповнюють її спеціальними наклейками, голографами. Осн. чинниками, які сприяють появі підробок, є: недоліки законодавчої бази; недотримання вимог чинного законодавства; корупція, лобіювання та конфлікт інтересів; попит, що перевищує пропозицію; надвисокі ціни; неефективна взаємодія між органами державної влади; угоди, що передбачають наявність посередників, тощо.

Дані про особу злочинця є невід'ємною складовою криміналістичної характеристики К. ф. л. з. Особи, які беруть участь у контрабанді фальсифікованої лікарської продукції, як правило, володіють професійними знаннями у цій сфері, мають чітке уявлення про смаки споживачів, попит, відмінно знають кон'юнктуру ринку, можуть виконувати конкретні замовлення. У більшості випадків такі злочини вчиняють особи чоловічої статі, переважно вони скоюються дорослими злочинцями, адже зазначені способи вчинення вимагають значних матеріальних витрат, витрат часу і фізичних сил, наявності

відповідної освіти чи певних навичок і досвіду роботи. Досить рідко беруть участь у вчиненні зазначених злочинів неповнолітні. Це зумовлено відсутністю умов, необхідних для реалізації злочинного задуму: нестача фінансових коштів, технічного забезпечення, освіти, правоздатності. На певну увагу заслуговує професійна діяльність осіб, що вчиняють К. ф. л. з. Більшість із таких злочинців не мають постійного місця роботи, у зв'язку із цим половина з них укладала договори з конкретною особою на виконання робіт, пов'язаних із продажем чи перевезенням фальсифікованих лікарських засобів; були приватними підприємцями, займали посади фармацевтів (продавців), були студентами вищих і середніх навчальних закладів. Нерідко злочинці набувають офіційного статусу підприємця без створення юридичної особи, закуповують продукцію на оптових складах дрібним оптом і далі підробляють лікарські засоби. Для здійснення зазначеної діяльності коло суб'єктів злочину формується з-поміж раніше знайомих один одному за місцем роботи, навчання, проживання, а також у зв'язку із проведнням спільного дозвілля осіб.

Найбільш латентним і суспільно небезпечним є вчинення цього різновиду контрабанди у складі організованої групи. Певний інтерес для методики розслідування К. ф. л. з. мають питання, пов'язані з розподілом ролей в організованих злочинних групах. Склад злочинної групи можна поділити на такі категорії: організатори, активні учасники, побічні учасники. Організатори є активними, керують усім процесом від початку й до кінця, створюють комер-

ційні структури для прикриття протизаконної діяльності. Вони, як правило, домовляються з митниками про безперешкодне переміщення фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України, укладають договори, організовують постачання нелегальної продукції до місця знаходження оптового продавця, керують діяльністю зі створення комерційних структур для приховування такої незаконної діяльності, нерідко особисто очолюють подібні комерційні структури. Активні учасники: «оператори», які закуповують сировину для виготовлення фальсифікованих лікарських засобів; «експедитори-постачальники», які займаються пошуком продукції, яка має попит; «директор куша», який займається пошуком місць продажу та зберігання фальсифікованих лікарських засобів. Побічні учасники – це разові реалізатори, водії, охоронці, вони виконують окремі завдання активних учасників і керівників злочинних угруповань, а потім їх знищують. Для таких злочинних угруповань характерним є: високий рівень конспірації, учасники, залучені до такої діяльності, не поінформовані щодо подробиць такої діяльності; високий рівень оперативності у розподілі контрабандної фальсифікованої продукції по аптечних точках та ін. місцях її реалізації; чіткий розподіл ролей та функцій кожного із учасників злочинних угруповань, підпорядкування організатору такої групи; головна мета такої діяльності – отримання значних прибутків та їх подальша легалізація.

Слідчі ситуації, що виникають на початку розслідування К. ф. л. з.: 1) є ознаки – достатні дані про вчинен-

ня К. ф. л. з. – відома особа, яка її вчинила; 2) є ознаки про вчинену К. ф. л. з., але особа, яка її вчинила, невідома; 3) є ознаки К. ф. л. з. і відомості про злочинця, але останній зник з місця події. Висуваються та перевіряються слідчі версії про: способи, місця вчинення К. ф. л. з.; осіб, які вчинили цей злочин; місця придбання, збереження, переміщення, збуту фальсифікованих лікарських засобів тощо. Висуваються також версії щодо особи злочинця: а) особа належить до медичного персоналу або є працівником фармкомпанії, медичної установи та ін.; б) особа є неповнолітньою; в) контрабанда вчинена жінкою; г) особа перебуває серед пасажирів купе, вагона, автобуса та ін.; г) контрабанда вчинена однією особою або групою осіб та ін. При розслідуванні цієї категорії злочинів найбільш характерними слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події, огляд предметів контрабанди, допит підозрюваного і свідків, одночасний допит раніше допитаних осіб, обшук, освідування, пред'явлення для впізнання, а також проведення необхідних судових експертиз. Судові експертизи у процесі розслідування К. ф. л. з. призначаються у різному поєднанні залежно від особливостей предмета злочинного посягання, способів учинення і приховування злочину. Найчастіше проводяться такі судові експертизи: судово-хімічна, судово-товарознавча, судово-фармацевтична, судово-медична, криміналістичні експертизи (технічна експертиза документів, почеркознавча, дактилоскопічна, трасологічна) та ін. Результативність розслідування К. ф. л. з. значною мірою залежить від своєчасного

і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД і тактичних операцій.

Лит.: Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Х., 2003; Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / за ред. В. Ю. Шепітька. Х., 2010; Музика А. А., Савченко А. В., Процюк О. В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід. К., 2011; Шевчук О. М. Державний контроль за обігом наркотиків. Х., 2015.

В. М. Шевчук.

КОНТРАТИПУВАННЯ – виготовлення дублікату фотографічного зображення або кінофільма для їхнього множення чи створення спецефектів; метод посилення контрасту шляхом виготовлення з негатива кількох контрастивів (від лат. *contra* – проти, навпаки і давньогрец. *τύπος* – відбиток). К. застосовувалося у техніко-криміналістичному дослідженні документів. Розрізняють одноступінчасте або двоступінчасте К., кольороподільне К., К. у кінематографі тощо.

В. Ю. Шепітько.

КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ – НСРД, сутність якої полягає у перевірці, що здійснюється за рішенням прокурора у формах контрольованої поставки, контрольованої і оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину, та у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяж-

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 20-го тому:

В. Ю. Шепітько (голова),
В. А. Журавель (заступник голови),
В. О. Коновалова, В. В. Тіщенко,
В. М. Шевчук, Б. В. Щур

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2018. — 952 с. : іл.

ISBN 978-966-937-250-5

Видання є систематизованим зведенням про поняття, категорії, теорії та вчення криміналістики, судової експертизи та юридичної психології, їх окремі засоби, прийоми, методи та рекомендації. Розглядається теоретико-методологічне підґрунтя наукових концепцій та практика реалізації криміналістичних, психологічних та експертних методів, методик і технологій. Наводяться відомості про наукові та інші видання з криміналістики, судової експертизи та юридичної психології. Надаються довідкові дані про відомих українських та зарубіжних учених.

Розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, співробітників органів кримінальної юстиції, судових експертів, судових психологів, а також усіх, хто цікавиться проблемами криміналістики, судової експертизи та юридичної психології.

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2

ISBN 978-966-937-250-5 (т. 20)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2018
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2018
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2018
© Видавництво «Право», 2018